

PEETERSSCHOOl

Pestprotocol & sociaal veiligheidsprotocol Peetersschool Amsterdam

Voorwoord

Voor u ligt het pestprotocol dat geschreven is door het KiVa-team, de IB'ers en directie van de Peetersschool in Amsterdam. Dit protocol is geschreven omdat pesten een wezenlijk probleem is dat zichtbaar en onzichtbaar speelt in alle lagen van de samenleving. Bij pesten is iedereen slachtoffer: het gepeste kind, de pestkop(pen), de meelopers én de toeschouwers.

In dit pestprotocol leest u regels en afspraken tussen de school, kinderen en hun ouders. Op deze regels en afspraken kunnen we elkaar aanspreken indien zich ongewenste situaties voordoen. Ook vindt u in de bijlagen de handreikingen waarmee we gesprekken voeren met pesters en gepeste kinderen.

School, kinderen én ouders werken samen om de Peetersschool een fijne en veilige plaats te maken om te spelen, werken en leren; een plaats waar alle kinderen zichzelf mogen zijn. Dit protocol wordt op de Peetersschool elk begin van het schooljaar met de kinderen besproken, vanaf groep 4, omdat wij het belangrijk vinden dat onze leerlingen betrokken worden bij onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om de Peetersschool voor iedereen fijn en veilig te houden.

KiVa op de Peetersschool

KiVa is een Fins woord en betekent leuk of fijn. De Peetersschool is een KiVa school; de Peetersschool is een fijne school!

KiVa is een schoolbreed antipestprogramma. Het programma is ontworpen, getest en effectief bevonden in Finland sinds schooljaar 2007/2008. Daarna is KiVa over de Finse grenzen gegaan en sinds schooljaar 2017 werken we op de Peetersschool schoolbreed met dit programma.

Onze school biedt de leerlingen een aantrekkelijk en gevarieerd programma om te werken aan positieve groepsvorming. KiVa lessen hebben allerlei thema's waaronder groepsdruk, communicatie en respect. Ook komt het thema pesten aan bod. De thema's zijn schoolbreed hetzelfde.

KiVa gelooft in de kracht van de groep en ziet pesten ook als een groepsproces. De pester speelt een belangrijke rol, maar doet het niet alleen. Naast de pester spelen ook de meelopers, de aanmoedigers, de verdedigers en de buitenstaanders een rol. Pesten los je op in de groep, er worden geen kinderen specifiek uit de groep gelicht, omdat iedereen in de groep een rol heeft. KiVa geeft leerkrachten kennis en vaardigheden om positieve groepsvorming te stimuleren. De sleutel voor het aanpakken en oplossen van pesten ligt vaak bij de omstanders. Een belangrijk KiVa uitspraak is: niet iedereen is er verantwoordelijk voor dat er gepest wordt, maar we zijn er wel allemaal verantwoordelijk voor dat het pesten stopt. Al onze leerkrachten hebben een KiVa training gevolgd en iedere twee jaar volgt een opfriscursus die ook nieuwe inzichten en/of werkvormen ter tafel brengt. Wanneer leerkrachten/ouders pleinwacht lopen dragen zij KiVa hesjes zodat zij herkenbaar zijn voor leerlingen. Dit werkt preventief, maar ook kan de pleinwacht optreden als bemiddelaar indien dit nodig is.

Er is behalve een preventief gedeelte ook een aanpak voor als pesten of andere groepsproblemen zich toch voordoen; groepsgesprekken, steungroepen en/of de herstel aanpak zijn hier voorbeelden van.

PEETERSSCHOOL

Twee keer per jaar (oktober en mei) vullen de leerlingen van de groepen 3 t/m 8 een vragenlijst in, waaruit de school een rapportage ontvangt. Deze rapportages worden besproken in duo's en in samenspraak met de IB'ers worden indien nodig interventies opgesteld en uitgevoerd. De vragenlijsten en de rapporten die de leerkrachten ontvangen worden vertrouwelijk behandeld.

Ook heeft de Peetersschool een KiVa team samengesteld. Dit is een werkgroep die bestaat uit 3 teamleden en de beide IB'ers verantwoordelijk zijn voor het onderzoeken en oplossen van de voorkomende gevallen van pesten. Het KiVa team is het aanspreekpunt voor leerkrachten en leerlingen. Daarnaast coördineren de leden van het team het beleid tegen pesten.

Plagen of pesten

Wat is plagen?

We spreken van plagen wanneer kinderen min of meer aan elkaar gewaagd zijn en het vertoonde gedrag een uitnodigend karakter heeft om te reageren vanuit een onschuldige sfeer. Het gaat dan om een prikkelend spelletje, dat door geen van de betrokkenen als bedreigend of echt vervelend wordt ervaren, doordat er sprake is van een gelijkwaardige relatie. Er is zelfs sprake van een pedagogische waarde; door elkaar af en toe uit te dagen, leren kinderen om met verschillende conflicten om te gaan. Dat is een vaardigheid die zij later kunnen gebruiken bij conflicthantering in de schoolsituatie of andere situaties waarin zij terechtkomen. Als we spreken van plagen vinden beide partijen het nog leuk.

Wat is pesten?

Pesten is een systematische, psychologische, verbale, fysieke, digitale of seksuele handeling van geweld door een leerling of een groep leerlingen ten opzichte van een of meer klas- of schoolgenoten, die niet in staat is/zijn zich te verdedigen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld. Pesten heeft negatieve gevolgen voor het slachtoffer. Een toenemende vorm van pesten is digitaal pesten; via de computer of telefoon worden kwetsende en/of bedreigende teksten verstuurd.

Kenmerken van pesten:

- pesten gebeurt opzettelijk
- pesten is bedoeld om schade toe te brengen (fysiek, materiaal, mentaal of een combinatie hiervan)
- bij pesten is er altijd sprake van ongelijke machtsverhoudingen (fysiek of verbaal sterkere personen kiezen minder weerbare personen als slachtoffer)
- pesten gebeurt systematisch
- pesten houdt niet vanzelf op, maar wordt eerder erger als er niet wordt ingegrepen
- pesten is van alle tijden en komt in alle groepen en culturen voor.

Mogelijke oorzaken van pesten

- het zondebokfenomeen: vijandig gedrag tegenover een onschuldig en hulpeloos slachtoffer, wanneer en omdat de eigenlijke bron van frustratie niet aanwezig is of om welke reden dan ook niet aangevallen kan worden.

PEETERSSCHOOL

- evenwichtsverstoring in de klas of de groep door:
 - persoonlijke problemen van de leerling
 - voortdurend gevoel van anonimiteit (buitengesloten voelen)
 - voortdurend in een niet-passende rol gedrukt worden
 - voortdurend met elkaar de competitie aangaan
 - een voortdurende strijd om macht in de klas of in de buurt
 - een niet-democratisch leefmilieu binnen de school

Signalen van een kind dat pest:

- agressief gedrag vertonen
 - de baas willen spelen
 - ongeduldig zijn
 - vertellen hoe stoer hij is
 - moeite om gevoelens onder woorden te brengen

Signalen van een kind dat gepest wordt:

- veranderd gedrag
 - bang zijn om naar of van school te gaan
 - niet naar school willen gaan of voortdurend smoesjes verzinnen
 - smeken om naar school gebracht te worden
 - elke dag een andere route naar school kiezen
 - slechter presteren dan normaal
 - met kapotte spullen of kleren thuiskomen
 - teruggetrokken gedrag vertonen
 - agressief worden naar andere kinderen toe
 - stoppen met eten
 - buikpijn of hoofdpijn hebben
 - zichzelf in slaap huilen
 - nachtmerries hebben
 - bedplassen
 - het hebben van schrammen en/of blauwe plekken
 - geld of snoep vragen
 - weigeren om te zeggen wat er aan de hand is
 - niet kloppende verklaringen geven voor het bovenstaande
 - zelfmoordneigingen vertonen

Signalen van pesterijen

Signalen van pesterijen kunnen o.a. zijn:

- nooit de eigen naam maar een bijnaam noemen
- zogenaamde leuke opmerkingen maken over een klasgenoot
- een klasgenoot voortdurend de schuld geven van iets
- briefjes doorgeven
- uitlachen

PEETERSSCHOOL

- isoleren
- negatieve opmerkingen maken over de kleding e.d.
- buiten school opwachten, slaan of schoppen
- op weg naar huis achterna lopen of fietsen
- naar het huis van het gepeste kind gaan- achter de rug om nare dingen over die persoon zeggen
- stelselmatig negeren
- bezittingen beschadigen of afpakken
- schelden of schreeuwen tegen het slachtoffer
- bedreigende of kwetsende mailtjes of berichten sturen

Wie zijn erbij betrokken?

Pesten kan en mag niet getolereerd worden. Het pesten draait echter niet alleen om de pester en het gepeste kind: de hele groep heeft hierin een belangrijke rol.

Vanuit Kiva methode spreken we over de volgende rollen bij het pesten:

- het slachtoffer (het gepeste kind)
- de pester
- de aanmoediger (stimuleren de pester)
- de assistent (doet wat de pester zegt)
- de buitenstaanders (zien wat er gebeurt, doen niets)

De aanmoedigers en assistenten pesten om diverse redenen zoals:

- ze zijn bang anders zelf het slachtoffer te worden
- ze zijn bang anders niet meer bij de groep te horen
- ze profiteren van de situatie omdat ze denken er zelf beter van te worden

De buitenstaanders is de grootste groep, en wordt ook wel de passieve meelopers genoemd. Door niet te reageren keuren ze indirect het pestgedrag goed. Veel kinderen durven zich niet tegen de wil van de pestkop te verzetten, bijvoorbeeld omdat ze niet het volgende slachtoffer willen worden, omdat ze niet zien dat het gebeurt of simpelweg omdat ze niet weten hoe.

Vaak voelen deze kinderen zich wel schuldig tegenover het gepeste kind en ze zouden wel iets willen doen, maar denken dat ze de enige zijn die er zo over denken en durven daarom niks te doen.

Ook docenten en ouders die niet ingrijpen worden gezien als passieve meelopers. Niemand mag de ogen sluiten voor pestgedrag.

Ouders, leerkrachten, leerlingen en directie moeten er samen iets aan doen, niemand mag aan de kant blijven staan.

Het antipestprotocol; hoe willen we er op de Peetersschool mee omgaan?

1. Ouders, kinderen en leerkrachten op de Peetersschool gaan goed met elkaar om
2. Er zijn duidelijke consequenties afgesproken wanneer er sprake is van pesten.
3. Leerlingen en ouders zijn bekend met het pestprotocol en de sancties.

Aanpak van ruzies en pestgedrag in vijf stappen

PEETERSSCHOOL

Wanneer leerlingen ruzie hebben met elkaar en/of elkaar pesten, dan proberen wij en zij:

1. Er eerst zelf en samen of eventueel met hulp van de leerkracht, uit te komen.
2. Op het moment dat één van de leerlingen er niet uitkomt, heeft deze de plicht het probleem aan de meester of juf voor te leggen. (meestal is dit het kind dat het onderspit delft en 'verliezer' wordt.)
3. De leerkracht spreekt eerst apart met beide partijen, daarna brengt de leerkracht beide partijen bij elkaar voor een gesprek en probeert samen met hen de ruzie of pesterij op te lossen en nieuwe afspraken te maken. Deze afspraken en een beknopt verslag van het probleem worden in een verslagje in Parnassys als notitie bij de leerling gezet. Mocht het gedrag niet verbeteren dan wordt de kiva coördinator ingeschakeld. Samen met de coördinator wordt de situatie onderzocht en worden de verschillende opties nog eens doorgenomen die kunnen helpen het conflict op te lossen. Is al het mogelijke binnen de klas door de leerkracht al gedaan, dan wordt er besloten tot een steungroepaanpak, mits het slachtoffer en de ouders hiervoor toestemming geven.

De steungroepaanpak

4. De kiva coördinator start met een gesprek met het slachtoffer. Het kind mag vertellen wat er aan de hand is en waar hij/zij het meeste last van heeft. De kiva coördinator legt aan het kind uit uit hoe de steungroep werkt en vraagt aan het kind of hij/zij en ouders hier ook achter staan. De coördinator stelt samen met het slachtoffer een groep samen van ongeveer 6 a 7 kinderen uit de betreffende groep. Deze groep bestaan uit de pester, meelopers en toeschouwers. Met deze groep gaat de coördinator een gesprek voeren, zonder slachtoffer erbij. De coördinator geeft aan dat er iemand in de klas is (met naam) die het niet fijn heeft op school. De kiva coördinator legt uit dat de steungroep is samengesteld is omdat wij (school en gepest kind) denkt dat zij een belangrijke rol hebben in de groep om de situatie te kunnen verbeteren. De kinderen wordt 1 voor 1 gevraagd na te denken over wat ze zelf kunnen doen om het voor het slachtoffer prettiger te maken in de groep, voor de komende 2 weken. Alle suggesties van de kinderen worden genoteerd. De kiva coördinator motiveert en stimuleert de kinderen van de steungroep hun verantwoordelijkheid te nemen, en vertelt dat ze hiervoor 2 weken de tijd hebben. Na de 2 weken komen we weer samen om de te bespreken of het gelukt is.

Na twee weken is er eerst een gesprek met het slachtoffer. Hierin wordt besproken hoe het gegaan is, of het beter gaat, en hoe dat gemerkt wordt. Deze bevindingen worden hierna teruggekoppeld in een apart gesprek met de steungroep.

De steungroep mag nog een periode van 2 weken verlengd worden als het slachtoffer dat wil.

Is de situatie verbeterd en wil het slachtoffer stoppen met de steungroepaanpak, dan wordt er een aantekening gemaakt in Parnassys door de KiVa coördinator en is de zaak afgehandeld.

Wil het kind nog 2 weken verlenging dan herhalen we deze stap, en volgt 2 weken later weer een gesprek met het slachtoffer en de steungroep apart.

5. Wordt het pestprobleem onvoldoende of niet opgelost, dan volgen de hieronder beschreven stappen, in overleg met het bevoegd gezag en volgens wettelijke regelingen en volgens vastgesteld beleid de pester geschorst en/of verwijderd worden. De leerkracht biedt, eventueel met ondersteuning van de IB'er, de vertrouwenspersoon of de onderwijsassistent, altijd hulp aan het gepeste kind en begeleidt de pester, indien nodig in overleg met de ouders en/of externe deskundigen.

PEETERSSCHOOL

Wanneer de genoemde stappen 1 t/m 5 geen positief resultaat opleveren voor de gepeste, dan zal dit consequenties hebben. Deze consequenties zijn opgebouwd uit 4 fases, afhankelijk van hoelang de pester door blijft gaan met zijn/haar pestgedrag en geen verbetering vertoont in zijn/haar gedrag.

Consequenties of de herstelfase

Stap 1:

- één of meerdere pauzes binnen blijven.
 - Om 8 uur op school melden voor klusjes
 - oranje brief
- een gesprek met de leerkracht / KiVa coördinator / vertrouwenspersoon
- Afspraken maken met de pester over gedragsveranderingen. De naleving van deze afspraken komt aan het einde van iedere week (voor een periode) in een kort gesprek aan de orde met leerkracht, IB of vertrouwenspersoon

Fase 2:

Als fase 1 geen resultaat oplevert zal er een gesprek plaatsvinden met ouders en kind waarin nadrukkelijk de medewerking van hen wordt gevraagd. De school heeft al het mogelijke gedaan om een einde aan het pestprobleem te maken.

In deze fase zullen er weer samen met ouders en kind afspraken gemaakt worden over gedragsveranderingen en aan het eind van elke week worden deze besproken (met ouders en kind, leerkracht, IB of vertrouwenspersoon.

Fase 3: (bij aanhoudend pestgedrag)

In deze fase kan er, in samenspraak met ouders, deskundige hulp worden ingeschakeld zoals de OKA of een schoolarts van de GGD.

Fase 4:

Ook kan er, bij aanhoudend pestgedrag, gekozen worden een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen, binnen de school.

Fase 5: in uiterste gevallen

In extreme gevallen kan een leerling geschorst of verwijderd worden.

Begeleiding van de gepeste leerling (zie bijlage I)

- medeleven tonen en luisteren en vragen; hoe en door wie wordt er gepest?
- observeren en nagaan hoe de leerling zelf reageert, wat doet hij/zij voor, tijdens en na het pesten?
- de leerling laten zien/leren hoe je óók kunt reageren, samen met hem of haar zoeken naar een

PEETERSSCHOOL

andere reactie

- nagaan welke oplossing het kind zelf passend vindt
- gebruik maken van sociaal sterkere kinderen in de groep (zoals in de steungroep aanpak)
- hulp inschakelen (sociale vaardigheidstraining via Semmy of OKA)

Begeleiding van de pester (zie bijlage II)

- door te praten zoeken naar de reden van het ruzie maken/pesten
 - laten inzien wat het effect van zijn/haar gedrag is
 - excuses laten aanbieden
 - contact tussen ouders en school intensiveren - inleven in het kind. Wat is de oorzaak van het pesten?
 - hulp inschakelen (sociale vaardigheidstraining of OKA)

Samenwerking school en ouders

School en ouders halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie. Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over haar eigen grenzen; zo is het bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders naar school komen om eigenhandig het probleem voor hun kind op te lossen.

In geval van pesten, zullen de directie en de leerkrachten hun verantwoordelijkheden nemen en al in een vroeg stadium de samenwerking met ouders intensiveren. De inbreng van ouders blijft bij voorkeur beperkt tot het aanreiken van informatie, tot het geven van suggesties en tot het ondersteunen van de aanpak van de school.

Adviezen aan ouders

Ouders van gepeste kinderen:

- Houd de communicatie met uw kind open
- Pesten op school kunt u het best direct met de leerkracht(en) van uw kind bespreken. Wacht hiermee niet tot bijvoorbeeld een rapportgesprek; leerkrachten maken tijd voor gesprekken van deze aard.
 - Steun uw kind in het idee dat er een einde aan het pesten komt.
 - Stimuleer uw kind positief; laat hem of haar succeservaringen opdoen in sociale interacties

Ouders van pester

- neem het probleem van uw kind serieus
 - raak niet in paniek
 - probeer achter de oorzaak te komen
 - besteed extra aandacht aan uw kind
 - corrigeer ongewenst gedrag en benoem het goede gedrag
 - maak uw kind duidelijk dat u achter de beslissing van school staat

Overige aandachtspunten:

PEETERSSCHOOL

Iedere casus waarin pesten naar voren komt is weer anders. Het inschakelen van bijvoorbeeld de vertrouwenspersonen of externe deskundigen, kan in sommige gevallen al eerder in de aanpak gedaan worden.

Bij de groepsoverdracht zullen gevallen van pesten, die gespeeld hebben, doorgegeven worden aan de volgende leerkracht(en).

Leerkrachten, medewerkers en de oudergeleding van de MR onderschrijven dit protocol.

PEETERSSCHOOL

Digitaal pesten of cyberpesten

Digitaal of cyberpesten is het pesten of misbruiken via sociale media en via mobiele telefoon. Digitaal pesten kan nog veel harder zijn dan pesten in het gewone dagelijkse leven. Dit komt doordat de daders gemakkelijk anoniem kunnen blijven en de reikwijdte van het internet veel groter is. Tegelijkertijd komen kinderen er op steeds jongere leeftijd mee in aanraking. Voorbeelden van digitaal pesten.

- Pestmail, tweets waarin er sprake is van schelden, beschuldigen, roddelen en beledigen.
- Stalking: stelselmatig lastig vallen van iemand door het blijven sturen van haatmail of het dreigementen.
- Het tegenkomen van ongewenst materiaal zoals: porno, kinderporno, gewelddadig materiaal en dergelijke.
- Ongewenst contact
- Cyberseks: beelden die ontvangen worden kunnen opgeslagen worden en te zijner tijd misbruikt worden.
- Hacken: gegevens stelen of instellingen aanpassen. Ook het uit naam van een ander versturen van pestmail.

Effecten

De effecten van digitaal pesten kunnen erger zijn dan bij traditioneel pesten. Opnames die via de webcam worden gemaakt, worden vastgelegd door een ander. Deze opnames verdwijnen nooit meer. Over de hele wereld kan een foto op een site staan. Foto's die eenmaal op internet staan zijn soms niet meer te verwijderen. De school kan er veel last van hebben. Het ruziën en pesten gaat op school door. Schoolresultaten lijden eronder. Er ontstaat een onveilig klimaat. Kinderen kunnen minder goed leren. Pesten heeft effect op het schoolklimaat.

De Peetersschool probeert digitaal pesten te voorkomen door:

- leerlingen bewust te maken van de gevaren op internet, de effecten van digitaal pesten en de strafbare feiten.
- afspraken en regels t.a.v. internetgedrag met de leerlingen te maken.
- Ouders en kinderen te informeren door een informatiebijeenkomst van een gastdocent.
- door met de ouders samen te werken.

Omdat de kinderen op school geen gebruik maken van hun mobiele telefoon, gebeurt cyberpesten vaak na school. Dit valt in principe onder de verantwoordelijkheid van ouders. School wordt echter graag op de hoogte gehouden als er online gepest wordt.

Als er een vorm van digitaal pesten wordt gesignaleerd op school, geldt dezelfde aanpak als bij het traditioneel pesten.

Bijlage I Leidraad voor een gesprek met de gepeste leerling

Feiten

- Klopt het dat je gepest wordt? (h)erkenning van het probleem
- Door wie wordt je gepest? (doorvragen: zijn er nog meer?)
- Waar word je gepest? (doorvragen: zijn er nog meer plekken?)
- Hoe vaak wordt je gepest?
- Hoe lang speelt het pesten al?
- Weten je ouders of andere personen dat je gepest wordt?
- Wat heb je zelf tot nu toe aan het pesten proberen te doen?
- Zijn er kinderen die jou wel eens proberen te helpen?
- Wat wil je dat er nu gebeurt; wat wil je bereiken?
- Bespreek samen met de leerling wat hij/zij kan doen tegen het pesten en bekijk waar de leerling aan wil werken om de situatie te verbeteren. Let daarbij op de volgende aspecten:
 - Hoe communiceert de leerling met anderen?
 - Welke lichaamstaal speelt een rol?
 - Hoe gaat de leerling om met zijn gevoelens en hoe maakt hij deze kenbaar aan anderen?
 - Heeft de leerling genoeg vaardigheden om weerbaarder gedrag te tonen naar de pester? Gepeste jongeren lopen vaak rond met het gevoel dat er iets mis is met ze. Daardoor hebben ze moeite om voor zichzelf op te komen. Ergens is er iets in zichzelf dat de pester gelijk geeft. Besteed hier aandacht aan want niemand kan een ander klein maken zonder diens toestemming.

PEETERSSCHOOL

Bijlage II Leidraad voor een gesprek met een leerling die pest

Het doel van dit gesprek is drieledig:

- de leerling confronteren met zijn gedrag en de pijnlijke gevolgen hiervan
- Achterliggende oorzaken boven tafel proberen te krijgen
- Het schetsen van de stappen die volgen wanneer het pestgedrag niet stopt

Confronteren Confronteren en kritiek geven is niet hetzelfde.

Confronteren is:

- probleemgericht en richt zich op gedrag wat waar te nemen is. Zodra we interpretaties gaan geven aan gedrag, wordt het persoonsgericht, bijvoorbeeld: je hebt cola in de tas van Piet laten lopen. Dat doe je zeker omdat je graag de lolligste bent! Zodra we gaan interpreteren reageren we een gevoel van frustratie op die ander af en zijn we gestopt met confronteren en begonnen met kritiseren.
- relatiegericht. Je bent heel duidelijk op de inhoud, in wat je wilt en niet wilt maar met behoud van de relatie, bijvoorbeeld. Ik vind dat je heel erg gemeen doet tegen haar en ik wil dat je daarmee ophoudt. Zeg nooit: Je **bent** heel gemeen. Je wilt duidelijk verder met het betreffende kind. Kritiek op de persoon voelt als een beschuldiging/afwijzing. Eigenlijk zeg je daarmee dat de pester een waardeloos mens is.
- specifiek blijven. Je benoemt de situatie waar het over gaat en vermijdt woorden als altijd, vaak en meestal. Kritiek wordt vaak algemeen.
- veranderingsgericht. Je stelt zaken vast en gaat vervolgens inventariseren hoe het anders kan.

Achterliggende oorzaken

Nadat het probleem benoemd is, richt jij je op het waarom:

Hoe komt het dat je dit gedrag nodig hebt? Wat levert het jou op? Wat reageer je af op die ander? Etc. Maak duidelijk dat er een tekort aan empathisch vermogen zichtbaar wordt in dit gedrag.

Wat ga je daaraan doen? Biedt zo nodig hulp aan (op vrijwillige basis)

Het pestgedrag moet stoppen Wees duidelijk over de stappen die volgen, wanneer het pestgedrag niet stopt (zie richtlijnen pesten).